

DE GELE LOODS, DE GYMNASIEKLOODS EN ANDERE LOODSEN IN NAARDEN

Jeroen van der Werf

In 2021 is de Gele Loods in Naarden omgebouwd tot een bezoekerscentrum. Het bestaat uit een toeristisch informatiepunt met winkel en een permanente tentoonstelling over de Vesting Naarden en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In een aparte zaal kan een film over de waterlinie bekeken worden. Met het realiseren van dit bezoekerscentrum sorteerde Monumentenbezit voor op het toekennen van de werelderfgoedstatus aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Een goede keuze. In juli 2021, toen het bezoekerscentrum zo goed als gereed was, kregen de Nieuwe Hollandse Waterlinie, en daarmee ook de vestingwerken van Naarden, daadwerkelijk die status. Een geïnteresseerde bezoeker krijgt in Naarden voortaan direct een totaalindruk van dit omvangrijke werelderfgoed. Ondanks de beperkte bezoekmogelijkheden in het najaar van 2021, heeft het bezoekerscentrum een goede start gehad.

De Gele Loods is de enige overgebleven militaire loods in Naarden. Het is interessant eens stil te staan bij dit soort loodsen als fenomeen in de vesting. Ooit lagen er namelijk veel meer van in Naarden. Ze hoorden bij de militaire gebouwen. Hoeveel waren er, waar lagen ze en waarvoor werden ze gebruikt?¹

1 In het lokale historische tijdschrift De Omroeper is in nummer 3 van 2006 al de nodige aandacht aan de loodsen in Naarden besteed. Het huidige artikel gaat alleen in op de opslagloodsen voor materieel, hun gebruik en positie, de omschrijvingen daarvan in het register en filosofeert verder over de restauratie van de Gele Loods in het verleden en de keuzes die daarbij gemaakt zijn. Voor meer details van de geschiedenis van de loodsen; zie

Afb. 1 (links): de Gele Loods. Deze herbergt sinds de zomer van 2021 het bezoekerscentrum van de stad.

Het beantwoorden van die vragen begint bij het lettersysteem voor de gebouwen in de vesting en de registratie daarvan.

Alle bomvrije, militaire gebouwen, die in en op de vestingwerken van Naarden liggen, worden aangeduid met een letter. De kazerne op bastion Katten met de A. Zo wordt richting bastion Oranje het hele alfabet door- gewerkt totdat dit bij bastion Turfpoort op is. Hier begint alles weer op- nieuw met A' en zo weer verder. In Fort Ronduit eindigt de reeks met S', T' en U'. Rond 1880, toen de modernisering van de vesting helemaal gereed was, heeft men die letteraanduiding ingevoerd. Zo wisten alle militairen precies waar ze binnen de vesting naartoe moesten. Het is een heel ef- ficiënt oriëntatiesysteem. Het wordt nog altijd door iedereen gebruikt, of het nu bewoners, huurders of aannemers zijn. Sommige gebouwen ontsnappen aan die letteraanduiding. Die hebben een te sterke eigen naam. Niemand kent de Utrechtse Poort als gebouw M of de Promers- kazerne als gebouw N. Soms lijkt het systeem verwarrend. De betonnen schuilplaatsen op de Bedekte Weg zijn met schijnbaar willekeurige letters aangeduid. Pas met een plattegrond erbij wordt duidelijk dat de letters van deze gebouwen zijn gerelateerd aan de letters van de gebouwen die er tegenover op de vestingwerken liggen. De schuilplaatsen voor bastion Turfpoort zijn aangeduid met de letters W1, Y1 en Z1, corresponderend met de gebouwen W, Y en Z op het bastion. Zo zit er in de aanduiding van de bomvrije militaire gebouwen een helder lettersysteem.

Er waren ook niet-bomvrije, militaire gebouwen. Het Arsenaal bijvoor- beeld. Of de garnizoensbakkerij in het Spaanse Huis. Ze staan aangegeven op een tekening: Situatieschets van de ligging van de Militaire Gebouwen in de Vesting Naarden.

het artikel in De Omroeper.

De tekening ligt in het Noord-Hollands Archief.² De tekening laat alleen de binnenstad zien met, ter oriëntatie, de twee stadspoorten. De ves- tingwerken zijn volledig weggelaten. Als losse plattegrondjes staan links- boven en rechtsonder de uitvalswegen getekend met de daar aanwezige brugwachterswoningen. Drie in totaal.

2. Noord-Hollands Archief: 548 Collectie van kaarten en tekeningen van de eerstaanwezende ingenieur der Genie te Naarden, Haarlem en Den Helder, inv. nr. 108BB. De tekening wordt bij het NHA gedateerd op 1874-1876. De tekening is echter minder oud. Het Kantinegebouw en de Gele Loods werden in 1880-1882 gebouwd. De gymnastiekloods is van 1883. Een dater- ing rond 1885-1890 ligt meer voor de hand.

Afb. 2: De tentoonstelling die in het bezoekerscentrum te zien is.

In het renvoi is te zien dat er zeven loodsen in Naarden stonden ten behoeve van militair gebruik. Ze werden aangeduid met de letters H, N, O, P, P'' en W. De loods Q staat wel in het renvoi, maar niet op de tekening. Dit was namelijk de loods in Fort Ronduit en die staat op een ander blad ingetekend. In het renvoi staan achter de gebouwnamen ook cijfers. Ze verwijzen naar pagina's in het Register betrekkelijk A, de vestingwerken en BC, de militaire gebouwen enz. van De vesting Naarden met het Ronduit, benevens het Oefenterrein bij Bussum, onder beheer van den Eerstaanwezend Ingenieur te Amersfoort.⁴ Dit register is een dik

4. Het register is te raadplegen op microfiche in het stadsarchief van Naarden: SSAN093N, item nummer 217. Het originele register ligt in het Noord-Hollands Archief maar is daar niet geregistreerd. Na enig aandringen is het de auteur en zijn collega Lenneke Willemstein gelukt het originele

Beschrijving van:

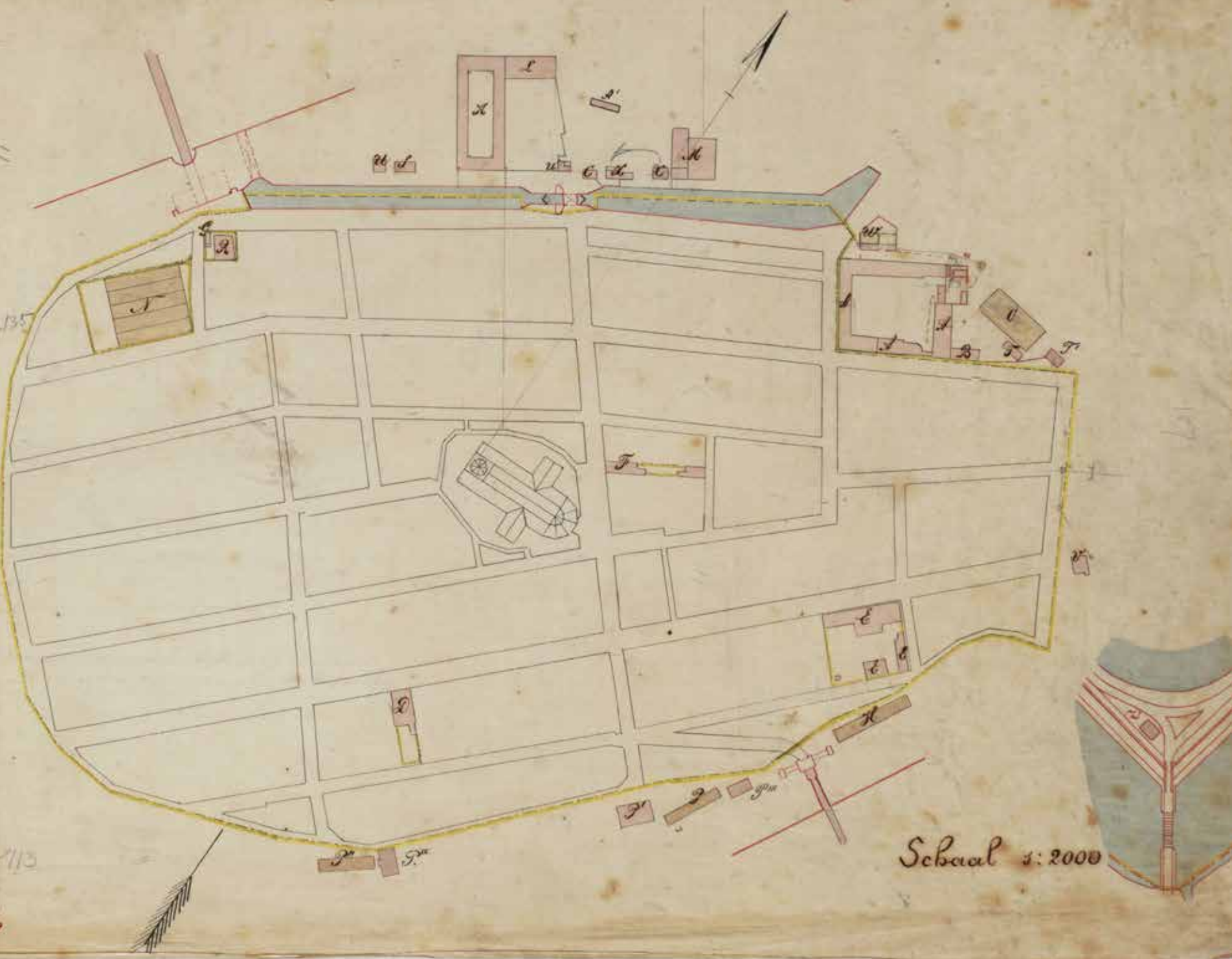
A	Kazene het Weeshuis en de Oude Tink op blad	108
B	Honingen voor gemaakte met bij de Kas' het Weeshuis	112
C	" " " " " " " " " " " "	113
D	Garnizoensbakkerij	114
E	Infirmarie	115
F	Tuize voor den dienst der Genie op de afvaart	117
G	Woning bij de Amsterdamsche poort	118
H	Bergloods voor Genie goederen	119
I	Groot Arsenaal	121
L	Mheen	122
M	Schietlootmag. benevoeden de Houten met Landuitruiming	123
N	Artillerie loods (vijfloodsen)	124
O	Affuit	125
P	Artillerie loods	126
P'	Cantine	127
P"	Bergloods voor Genie goederen	128
Q	Artillerie loods (zeventienhoekig blad 18)	129
R	Tuifmagarijn	130
S	Brandyputhuis bij het Arsenaal	131
T	" " " " " " " " " " " "	131
U	Gasfabriek makers werkplaats	132
V	Smidery	132
W	Rijksteet by de Amstelsche poort	133
X	Magarijn bij de Leeburg	134
Y	Wachterwoning benevoeden de Haven	135
Z	Brugwachterwoning bij de Amstel' poort	136
AA	" " " " " " " " " " " "	137
AB	Waschloods	138

114 Monumentenbezit | Jaarverslag 2021

Situatie schets van de ligging van de Militaire Gebouwen in de Vesting Naarden

ving van:

- huis en de Oude Kerk op blad 308
- de met bij de Kerk het Weeshuis 312
- benevoorden de Haven 313
- 314
- 315
- mit den Gens op de straat 317
- stadsdwarsche poort 318
- 319
- 321
- 322
- 323
- 324
- 325
- 326
- 327
- 328
- 329
- 330
- 331
- 332
- 333
- 334
- 335
- 336
- 337

Schaal 1:2000

Afb. 5: Uitsnede uit een luchtfoto van Naarden rond 1940. Op de voorgrond bastion Nieuw Molen met links daarachter De Vijf Loodsen.

boekwerk waarin minutieus alle gebouwen van de Vesting Naarden staan beschreven. In de afdeling A staan alle bomvrije gebouwen. In de afdeling BC de niet-bomvrije gebouwen. Het werd in 1879 aangelegd en daarna verschillende keren bijgewerkt. Op 30 juni 1913 gebeurde dat voor de laatste keer. Dit bijwerken gebeurde door de dingen die veranderd waren door te strepen en de correctie erbij te schrijven. Hetzij bij het doorgehaalde woord zelf, hetzij in de kantlijn. Het renvooi van de hierboven besproken tekening geeft een goede indruk van hoe dat in het register werd gedaan. De correcties en doorhalingen laten zien hoe het gebruik van de gebouwen en de organisatie in de vesting in de loop van de tijd veranderde. Zo werd de titel van het register ook gewijzigd. Bij de aanleg ervan zetelde de eerstaanwezende ingenieur nog in Naarden. Later werd dat Amersfoort. De plaatsnaam Naarden op het titelblad is doorgehaald, Amersfoort werd erachter geschreven.

De zeven loodsen staan allemaal in het register beschreven. Naast elke beschrijving is een tekening van de betreffende loods geplakt. Een complex dat meteen in het oog springt zijn De Vijf Loodsen. Volgens register en tekening ook wel aangeduid als Artillerieloods N. Deze wordt als volgt omschreven:

“Het gebouw genaamd ‘de vijf loodsen’ met houten wanden van over elkaar gerabatte planken op steenen voet, hoog 0,95, dik in aanleg 0,78 en van boven 0,33M en hoog boven den vloer 0,11M, is door 4 rijen standvinken in 5 deelen verdeeld, elk gedekt door een aangestoken pannendak, waardoor 4 zakgoten gevormd worden, met zinken bekleding (hier staat het een en ander doorgehaald over ijzer en lood, maar dat is niet leesbaar) In de loods ligt een bestrating en zand en op 3,05M daarboven een

register in te zien. Het verkeert in zeer slechte staat en het is dan ook bij die ene keer gebleven.

Afb. 6: Uitsnede uit een foto van Naarden vanaf de kerktoren. Tegen de achtergrond van bastion Nieuw Molen zijn De Vijf Loodsen goed zichtbaar.

houten zolder, die van buitenaf in het dak toegankelijk is. De zakgoten lozen naar buiten uit met zinken vergaarbakken en afvoerbuizen. De loods dient tot berging van Artillerie materieel.”

Helemaal onderaan staat als opmerking: Verkocht 2/2/50. Na de verkoop werden de Vijf Loodsen afgebroken. Er kwamen nieuwbouwwoningen voor in de plaats. Er staan weinig doorhalingen in de beschrijving. Het complex heeft niet veel veranderingen ondergaan. Nu zijn dit soort loodsen natuurlijk eenvoudige, rechttoe-rechtaan gebouwen waar weinig aan te veranderen is, maar in sommige loodsen hebben toch wel wat verbouwingen plaatsgevonden. Affuitloods O bijvoorbeeld. Deze lag bij bastion Katten. Het register vertelt het volgende:

“De loods is voorzien van opengewerkte houten wanden (jaloezieën) behalve langs de O en W zijde waar zich een planken bekleding bevindt, op een steenen voetmuur in aanleg 0,56 en van boven 0,34M breed, en hoog 0,91M en 0,25M boven den vloer uitkomende.

De vloer is ene bestrating in zand.

Boven de loods is een kap met zak, met aangestroken pannen gedekt, vormende 2 zolders, hoog onder de nok, 4.08M en gelegen 3M boven den vloer.

De zakgoot wordt door standvinken ondersteund en loost met zinken afvoerbuizen naar buiten uit. Langs de buiten dakvlakken ligt een ijzeren goot waaruit het water door gegoten ijzer afvoerbuizen naar buiten gevoerd wordt.

De loods dient als berging van ~~Artillerie Materialen~~ Genie Materieel.”

De doorhaling laat het veranderde gebruik zien. In een ander handschrift is aan de beschrijving een latere verbouwing toegevoegd:

Afb. 7 : De Vijf Loodsen. Afb. 8: Affuitloods O op bastion Katten, een overzichtsfoto

“Ingevolge contract n0 225/1912 is aan de loods een gedeelte lang 13,68 breed 7,26M door een houten wand op steenen voet afgescheiden tot eet- en theorielokaal. Tegen de binnenzijden van de buitenwanden in dit gedeelte is een houten bekleding aangebracht. In den noordelijken buitenwand zijn 4 lichtramen elk met bovenklepraam aangebracht. Het lokaal kan verwarmd worden.”

Ook de loods P” onderging wat wijzigingen. Deze loods lag achter het Bureaugebouw, vlak bij de Promerskazerne, en was wat betreft zijn opbouw gelijk aan de andere loods. Er werd geniematerieel in opgeslagen. In 1894 werd de loods opgedeeld. In de nieuw ontstane ruimte werden rakken geplaatst t.b.v. het garnizoensnachtleger magazijn. De rest van het gebouw incl. de zolder bleef in gebruik voor geniematerieel. In 1904 werd vervolgens nog een deel afgescheiden als fietsenstalling voor het 2e regiment vestingartillerie.

Opmerkelijk is de beschrijving van de loods op Fort Ronduit. De kleine loods, aangeduid met de Q, werd gebruikt voor de opslag van artilleriematerieel en geniemateriaal. Het principe van de loods is hetzelfde als dat van alle anderen. Alleen deze loods is uitgevoerd met een dubbelwand van kranjags, waartusschen turfmolm. Een gevel van rieten vlechtwerk dus, waar bij wijze van isolatie turfmolm in was gestopt. In de kantlijn staat aangegeven dat de wanden later zijn vervangen door gerabatteerde planken van 28mm dik. De combinatie van turfmolm met vlechtwerk was waarschijnlijk minder duurzaam dan gedacht. De vloer van aangestampt leem werd vervangen door een klinkervloer. Wanneer die werkzaamheden precies hebben plaatsgevonden, is onbekend.

Een andere blik op de loods en hun gebruik wordt gegeven door een tekening van een nooit gerealiseerd ontwerp van 15 november 1878. Hierop staan twee nieuw te maken loods rond de Utrechtse Poort en

Afb. 9: Detail van de zijgevel van deze loods. Hierop zijn goed de jaloezieën te zien die in een deel van de gevel waren aangebracht.

een nieuwe loods op Fort Ronduit. De loods Q bestond toen al. Deze staat in een situatieschets op de tekening aangegeven als bestaande loods, de nieuwe als ontworpen loods. Bij de Utrechtse Poort ligt op dat moment ook al een bestaande loods. Dit zal de loods P zijn geweest. Deze had dezelfde opbouw als de andere loodsen. Het gebouw werd gebruikt als stal voor de paarden van de hoofdofficieren en als bergplaats voor de fourage. Ook was het garnizoensnachtleger magazijn erin gevestigd. Lange tijd ook een opslag voor de artillerie, maar die is uiteindelijk uit het register geschrapt. Van de twee nieuw te bouwen loodsen ligt de ene op de plek van de huidige Gele Loods en de andere op de plek van het Kantinegebouw. De kantine is al met potlood op de tekening geschetst. Er werd dus gepuzzeld met de beschikbare ruimte en de behoefte aan gebouwen.

Opvallend is dat alle drie de loodsen op deze tekening bedoeld waren als slaapplekken voor manschappen. Er staan bedden en tafels ingetekend. Er is slechts een klein deel aangeduid als opslagruimte. Een van de drie loodsen is technisch uitgewerkt. Dat is de loods links naast de Utrechtse Poort. De andere twee loodsen zullen precies dezelfde opbouw hebben gehad, zij het iets korter of langer.

Er lijkt dus een serieuze overweging te zijn geweest om manschappen in vreedetijd te legeren in houten loodsen. Dat is interessant, zeker gezien het resultaat van een onderzoek van juli van 1878. Hieruit kwam naar voren dat de koude, vochtige kazernegebouwen eigenlijk niet geschikt waren voor permanente legering van manschappen. Het risico op het uitbreken van ziekten was heel groot.

Afb. 10 (links): Uitsnede uit een luchtfoto van Fort Ronduit. Tussen het wachthuis en de kazerne op het fort is links de loods Q zichtbaar. Het kleine gebouwtje dat ervoor ligt, lijkt een plantenkasje te zijn.

Afb. 11 (rechts): Het niet gerealiseerde ontwerp van 15 november 1878 voor loodsen rond de Utrechtse Poort en Fort Ronduit. Opvallend is dat alle loodsen op deze tekening bedoeld waren als slaapplekken voor manschappen. Er staan bedden en tafels ingetekend. Er is slechts een klein deel aangeduid als opslagruimte.

Uit een brief van augustus van dat jaar blijkt dat de legerleiding in dit risico geen reden zag om de manschappen anders te legeren.⁵ Laat dit ontwerp zien dat er een paar maanden later toch genuanceerder tegen- aan gekeken werd? Alleen op basis van deze tekening is die vraag niet te beantwoorden. Het zou interessant zijn om daar nader onderzoek naar te doen.

Ten slotte dient hier nog de loods, die tussen de Utrechtse Poort en het Kantinegebouw lag, te worden genoemd.⁶ Het is een loods met een heel ander soort gebruik dan de overige loodsen en daarom interessant om specifiek te noemen. Op de tekening wordt de loods aangeduid als P'''. Het gebouw staat niet in het renvooi, maar wordt wel in het register omschreven. Het was een loods van 6 x 12m. Hij werd in 1883 gebouwd voor een bedrag van Fl.1439,93. Het is de enige van de loodsen waarvan het register de bouwkosten aangeeft.

5. Zie voor een uitgebreidere behandeling van dit onderzoek en de reactie erop pag. 102 en 103 van het boek *Vesting Naarden* (Amsterdam 2020), geschreven door J v/d Werf uitgebracht in de *Hollandse Waterlinie Erfgoedreeks*.

6. De enige loods die in dit artikel niet specifiek besproken is, is de loods W. Loods P. Deze lag bij de Zeebrug in de Courtine Oud Molen-Katten en wordt in het register niet nader omschreven. De loods werd "opgeruimd". Wanneer dat gebeurde staat er niet bij.

Fig. 2. Doorsnede en Standgericht volgens de lijn AB in Fig. 1. (1:100).

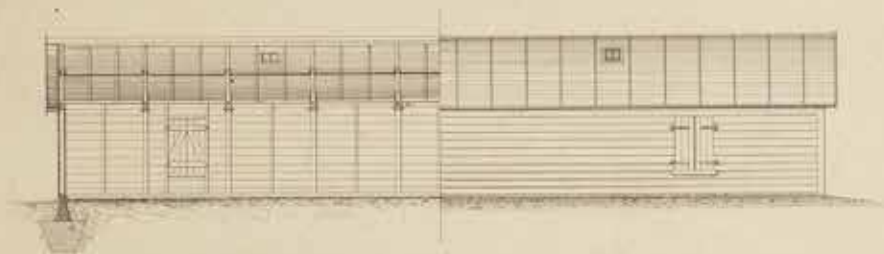
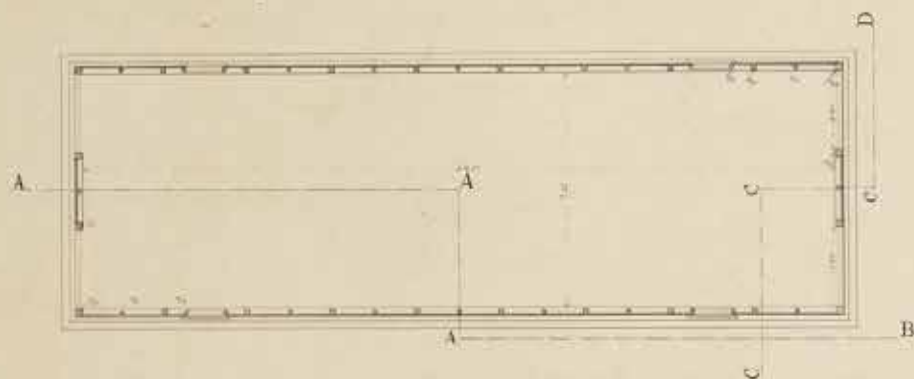

Fig. 3. Plan der Loodruide Muechische poort. (1:500).

Plaatsing der meubels:

Fig. 4. In de Loodruide Muechische poort. (1:100).

Fig. 5. In de Loodruide in het Bronduit. (1:100).

Fig. 6. In de Loodruide Muechische poort. (1:100).

Verklaring

- 1 2e meubel
- 2 2e meubel
- 3 1e meubel
- 4 tafel

Fig. 7. Doorsnede en Standgericht volgens de lijn CD in Fig. 3. (1:50).

Fig. 8. Situatie der Loodruide Muechische poort. (1:1000).

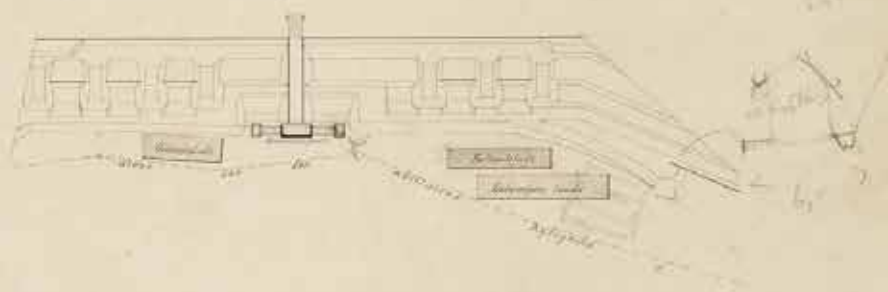
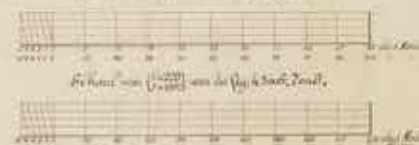

Fig. 9. Situatie der Loodruide in het Bronduit. (1:1000).

Rechnung van (1:1000) naar Fig. 3, 4 en 5

Maanden 18 November 1878.

Genie

De Majoor Genie Commandant in de 2^e Stelling.

De Kapitein Verstaanswoord Ingenieur.

Afb. 12 (boven): Uitsnede uit een luchtfoto van Naarden met de omgeving van de Promerskazerne erop. Rond 1940. Bij nummer 1 is de Gele Loods zichtbaar. Door de doorbraak van de vestingwal uit 1915 is de gymnastiekloods weggehaald. Bij de 2 ligt de loods P met daarnaast het Kantinegebouw. Achter het bureaugebouw is bij de 3 de loods P" te zien.

Afb. 13: Leden van de turnvereniging Keizer Otto, die van de gymnastiekloods gebruik maakten.

Over de functie zegt het register: *“De loods dient tot gymnastiek-lokaal voor de troepen gelogeed in de kazerne Promers. In eerste instantie had de loods een vloer van klinkers. In een latere fase is deze vervangen door een houten vloer. Dat is gezien de gymnastiekfunctie wel zo prettig.”*

Het register geeft een goed beeld van de verschillende loodsen in de vesting, hun opbouw, doel en inrichting. De foto's die er nog van zijn vullen dat beeld heel mooi aan. Dan nu een blik op de Gele Loods zelf. Op de tekening en in het register staat de loods bekend als gebouw H. De omschrijving uit het register is weinig tot de verbeelding sprekend:

“De houten loods op steenen voet is opgetrokken op een zandbedding, dik 0,44M, met het bovenvlak gelegen op 1,5M + AP, en is gedekt met een overstekend pannendak. De vloer, met het bovenvlak gelegen op 2,35M + AP, is een halfsteens rollaag in zand. Een trap geeft toegang tot den zolder groot in oppervlakte als de loods en met het bovenvlak gelegen op 6,17M + AP. De zolder is hoog tot de nok 2,9M. De loods dient tot berging van Genie materieel.”

De omschrijving is in principe gelijk aan de omschrijving van alle loodsen in Naarden. Het is dus een representatief voorbeeld voor dit gebouwtype. De makelaars en het golvende lijstwerk in de kopgevels laten echter zien dat hier meer aandacht is besteed aan de vormgeving dan bij de andere loodsen. Deze hadden eenvoudig, recht lijstwerk en geen makelaars. Dit zal te maken hebben met de prominente positie van het gebouw,

naast de Utrechtse Poort. Dit verklaart waarschijnlijk ook waarom deze loods een kleur had en de anderen niet.⁷ In het register wordt aan dergelijk architectonisch onderscheid overigens geen enkele aandacht geschonken. De loods werd in 1882 gebouwd en de bouwkosten bedroegen toen Fl.6180,-.⁸

Gezien de huidige toestand is er sinds de bouw weinig aan de loods veranderd. Dat klopt echter niet helemaal. Nadat het register eindigde, in 1913, is de loods namelijk nog een keer gewijzigd. De binnenzijde van de gevel werd bekleed met verticale delen. Ook werden de gevelopeningen aan de oostzijde dichtgezet. Wanneer dit precies gedaan is, is niet duidelijk. Vanaf 1933 werd de loods gebruikt door het Regiment Motorartillerie. Wellicht dat de wijziging daarmee samenhangt.

De bekledingen aan de binnenzijde zijn inmiddels verwijderd en de luiken en ramen hersteld. Dit gebeurde tijdens de restauratie van 2013. Het originele uiterlijk dankt de loods dus voor een deel aan deze restauratie.⁹ De verbouwing die in 2021 heeft plaatsgevonden is vrijwel volledig reversibel, zodat die originele staat ook nu weer teruggebracht kan worden.

7. De andere loodsen waren zwart, uitgaande van wat er afgeleid kan worden uit de foto's die er zijn van de bouwwerken.

8. Zie voor de bouwgeschiedenis van de Gele Loods en dus ook deze bouwkosten blz. 13-15 van het rapport van Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA): Bastion Oranje en Courtine Oranje-Promers, Naarden. Deel 7, Gele Loods en Artilleriekantine (Utrecht 2012). Hierin staat ook het behoud van een bestaande loods omschreven nabij de kantine: de loods P.

9. Het dakbeschot werd tijdens de restauratie van 2013 aangebracht. Daarvoor was de kap onbeschoten en alleen voorzien van papier en gaas als een simpele vorm van tochtwering. Oorspronkelijk lag de onderkant van de pan-nen in het zicht.

Afb. 14: Luchtfoto van Naarden met op de voorgrond de Utrechtse Poort met duidelijk de Gele Loods erbij. Inzoomend op deze foto is goed te zien dat de loods een lichtere kleur heeft. De luiken steken donker af tegen de gevels van de loods.

te
ing
orden
1883

TEEKENING VAN DE LOODS VOOR GENIEGOEDEREN NABIJ DEN UTRECHTSCHEN DOORGANG DER VESTING NAARDEN.

Bezig blad

Fig: 4. Standgericht volgens C.D. in fig: 2 (1:50)

Fig: 3. Doorsnede en Standgericht volgens A.W. in fig: 2 (1:300)

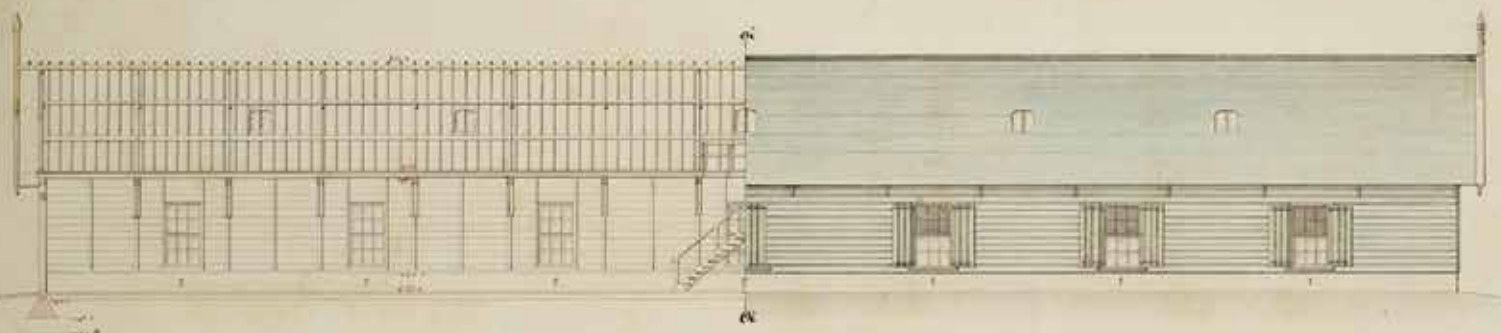
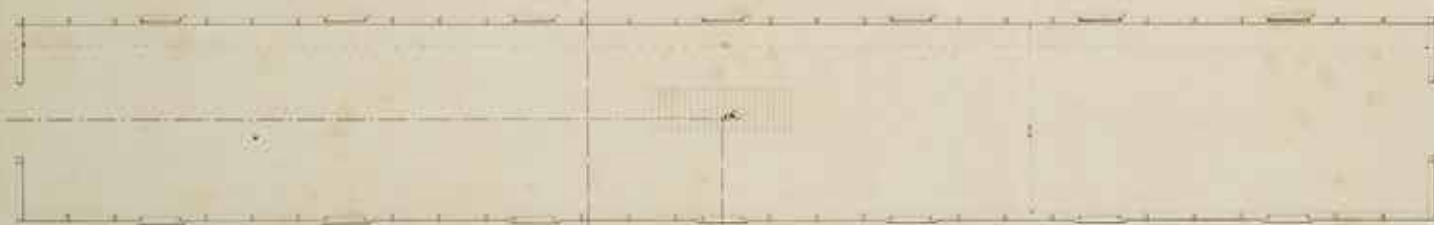

Fig: 2. Plattegrond (1:300)

Schaal voor 1:3000 voor fig: 1.
Schaal voor 1:300 voor de fig: 2 en 3.

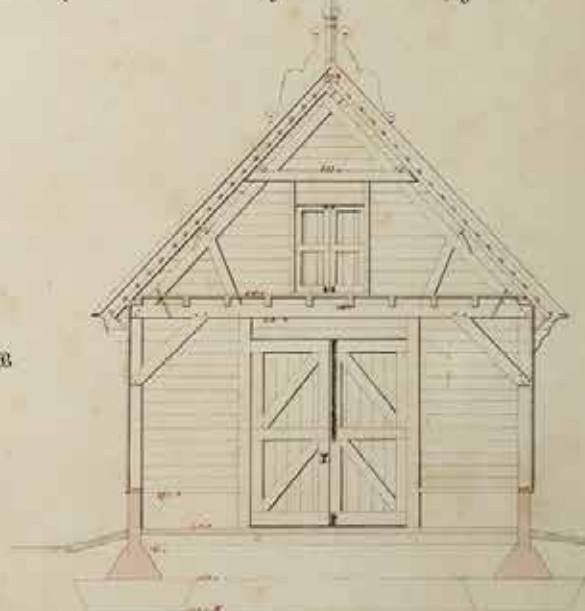
Schaal voor 1:300 voor de fig: 1 en 2.

Fig: 5. Situatie (1:5000)

Fig: 5. Doorsnede volgens E.F. in fig: 2 (1:300)

AKTIEVEN DER AARD
N
201

Naarden, 10 April
De Kapitein, Commandant

J. J. J. J.

Afb. 15: Bouwtekening van de Gele Loods zoals deze uiteindelijk in 1882 is gerealiseerd. De loods ziet er aan de buitenkant nog altijd hetzelfde uit.

Een hele belangrijke wijziging die ook plaatsvond bij de restauratie van 2013 is die van de kleur. De loods was namelijk volledig wit geschilderd. In het kader van de restauratie heeft er een kleuronderzoek plaatsgevonden, waaruit de gele kleur van de loods bleek.¹⁰ Dit was een okergeel, enigszins zandsteenkleurig. Deze kleur werd ook op de kozijnen, dakranden en windveren aangetroffen. De deuren en luiken waren van oorsprong groen, volgens het onderzoek. Dit gold waarschijnlijk ook voor de ramen. Tijdens het restauratieproces is voor de huidige, felle, gele kleur gekozen en heeft men besloten de kozijnen en daklijsten wit te schilderen. De ramen, deuren en luiken werden groen. Het zorgde voor de nodige discussie en de kleur ligt bij sommigen nog altijd gevoelig.

Dat is een interessant aspect van de restauratie- en onderhoudswerkzaamheden in Naarden. De gevoeligheid van bepaalde ingrepen. Zo kon de reconstructie van de monniken op de Oostbeer destijds ook op de nodige verontwaardiging rekenen. In plaats van solide gemetselde monniken, plaatste de architect er ijzeren staketsels voor terug. In de volksmond heten deze nu de rijksragebollen en recent kreeg Monumentenbe-

zit nog de vraag of deze misschien vervangen konden worden. Ook over de restauratie van de bekledingsmuren van bastion Katten (2009-2011) is men niet onverdeeld positief. De restauratie steekt nog altijd duidelijk in het muurwerk af en er zijn destijds bewust vlakken niet gerepareerd. Het roept veel vragen op bij bezoekers en bewoners. Ook omdat de restauraties van de afgelopen vijf jaar weer een hele andere insteek laten zien.

Bij het maken van de plannen voor de herbestemming van de Gele Loods kwam uiteraard de vraag naar voren wat er met de kleurstelling moest gaan gebeuren. Het is een interessante vraag, de huidige gele kleur is historisch gezien immers niet correct. De conclusie was echter al snel dat deze toch moest blijven zoals die was. Juist door de discussies die er in het verleden om gevoerd zijn en de gevoeligheid die er nog altijd bij hoort, hebben de kleuren hun eigen cultuurhistorische waarde gekregen. Ze illustreren een deel van het spanningsveld waarin restauratie plaatsvindt en hoe onze opvattingen daarover in de loop van de tijd kunnen veranderen. Om precies dezelfde reden zullen de rijksragebollen ook hun plek behouden en zolang dit technisch verantwoord is zal ook het muurwerk van bastion Katten niet veranderen. Bovendien is de Gele Loods juist met deze kleur, overduidelijk De Gele Loods.

10. Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA): Gele Loods Oostwalstraat Naarden, Kleuronderzoek (Utrecht 2012). Tijdens de restauratie van 2021 werd in de messing-groef verbinding van de geveldelen een zwarte/donkergrijze verf aangetroffen. Gaat het hier om de grondlaag van het geel? Volgens het BBA-rapport: Gele Loods, Oostwalstraat, Naarden, Bouwhistorische restauratiebegeleiding & aanvullend kleuronderzoek (Utrecht 2013), is het waarschijnlijk dat dit een bescherm laag is voor de gevoelige delen. Het zou echter ook kunnen dat de hele loods zwart is geweest en deze op een zeker moment grondig kaal is gemaakt om vervolgens geel te worden geschilderd. Hier is geen harde conclusie over te trekken, maar het laatste scenario lijkt onwaarschijnlijk.

Illustratieverantwoording:

Afb. 1: Monumentenbezit

Afb. 2: Monumentenbezit

Afb. 3 en 4: beeldbank Noord-Hollands Archief: 548, inv. nr. 108BB.

Afb. 5: beeldbank NIMH 502-28-041, bijgesneden

Afb. 6: beeldbank RCE ST-1867, bijgesneden

Afb. 7: beeldbank stadsarchief Naarden SSAN92N item F96787

Afb. 8: beeldbank RCE 238962

Afb. 9: idem 238961

Afb. 10: beeldbank NIMH 2011-2924, bijgesneden

Afb. 11: Noord-Hollands Archief tek. Archief van de Eerst
Aanwezend Ingenieur item 617

Afb. 12: beeldbank NIMH 2155_018872, bijgesneden, cijfers door
auteur

Afb. 13: beeldbank stadsarchief Naarden SSAN92N item 01.001

Afb. 14: beeldbank NIMH 2011-0364

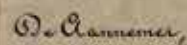
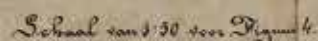
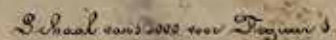
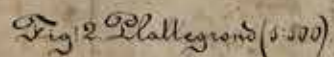
Afb. 15: Nationaal Archief 4-OPG. N201

Afb. 16: Noord-Hollands Archief tek. Archief van de Eerst
Aanwezend Ingenieur item 613

Afb. 16 (links): Ontwerptekening uit 1882 van de Gele Loods. Deze wordt duidelijk omschreven als loods voor Geniematerieel. Een opslagloods dus en geen slaaploods zoals de loodsen op het ontwerp te zien op afb. 15. Men is van het idee om manschappen in de loodsen te legeren afgestapt.

B. Behoort bij brief van den
g. m. m. 1882. N° 4.

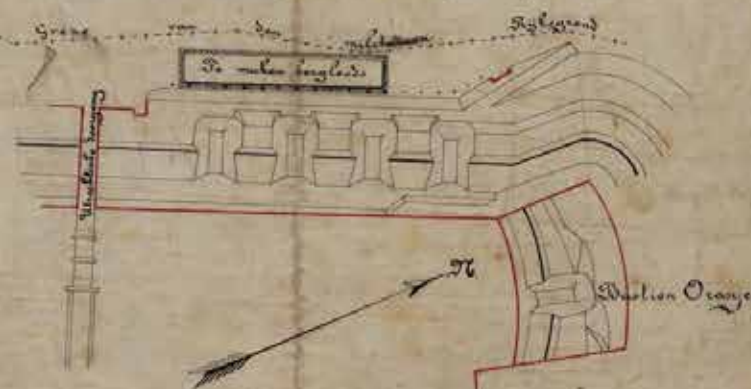
Fig: 3. Dooromede en Standgericht volgens A.D. in fig: 2 (p. 500).

De Drogen,

Hand-drawn architectural cross-section of a building. The drawing shows the internal structure, including the roof trusses, rafters, and floor joists. Red handwritten annotations indicate various elevation points and dimensions. The building has a central door and a window on the right side. The porch is supported by a single post on the left.

Fig's. Situat'ie (1:5000)

De Kapitein

Perlaanverend Ingenieur,

De Oprechter van Fortificatien,

De Koninkl. Eerstaandereynd Inmeeneur

Chlorophyll

De Oorprichter van Fortificatiën

1881.
 1882.
 1883.